

ปัญหากฎหมายเกี่ยวกับผลของการหย่าโดยความยินยอม

Legal Problem Regarding the Results of Divorce by Mutual Consent.

ชรินทร์ทิพย์ จันทร์หอม

Charintip Janhom

นักศึกษา หลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขากฎหมายธุรกิจ มหาวิทยาลัยศรีปทุม

Master student of Law Program Business Law Sripatum University

Corresponding Author Email: Moona1909@Hotmail.Com

Received: 14 October 2020

Revised: 8 December 2020

Accepted: 15 December 2020

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ 1. เพื่อศึกษาปัญหาเกี่ยวกับผลของการหย่าโดยความยินยอมตามกฎหมายครอบครัวของประเทศไทย และ 2. เพื่อศึกษาหาข้อเสนอแนะและข้อปรับปรุงและแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายเกี่ยวกับผลของการหย่าโดยความยินยอมของประเทศไทย เพื่อนำมาปรับใช้บังคับกับกฎหมายของครอบครัวของประเทศไทย ซึ่งผู้วิจัยศึกษาจากการเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้เชี่ยวชาญด้านกฎหมายครอบครัวและจากเอกสารด้านกฎหมายครอบครัวทั้งในประเทศและต่างประเทศ เช่น ประมวลกฎหมาย วิทยานิพนธ์ บทความ รวมถึงคำพิพากษาศาลฎีกา โดยผู้วิจัยได้ใช้หลักการวิเคราะห์เปรียบเทียบกฎหมายของประเทศไทยและกฎหมายของต่างประเทศ ผลการวิจัยพบว่า การหย่าโดยความยินยอมของประเทศไทยได้กำหนดให้คู่สมรสที่จดทะเบียนสมรสตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์เท่านั้น หากประสงค์หย่าโดยความยินยอม สามารถกระทำได้โดยทำหนังสือหย่าลงลายมือชื่อพยานอย่างน้อยสองคน แล้วนำหนังสือหย่าไปจดทะเบียนหย่าต่อนายทะเบียน เพื่อให้นายทะเบียนลงบันทึกการหย่าไว้ในทะเบียน ซึ่งในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์นั้น ไม่ได้บัญญัติถึงการหย่าโดยความยินยอม ของคู่สมรสตามกฎหมายลักษณะผัวเมีย หรือการสมรสตามแบบของกฎหมายต่างประเทศ ที่ไม่ต้องจดทะเบียนสมรส และไม่ต้องไปจดทะเบียนหย่าต่อนายทะเบียน โดยคู่สมรสดังกล่าวเพียงทำหนังสือหย่าลงลายมือชื่อพยานอย่างน้อยสองคน แล้วส่งมอบหนังสือหย่าให้แกกัน ก็ถือว่าการหย่านั้นสมบูรณ์แล้ว ซึ่งผลของการหย่าโดยความยินยอมของคู่สมรสดังกล่าวอาจนำไปสู่ปัญหาที่ว่าบุคคลภายนอกหรือผู้มีส่วนได้เสีย มีอาจทราบได้ว่าคู่สมรสดังกล่าวสิ้นสุดความเป็นสามีภริยากันแล้วหรือไม่เมื่อใด เพราะไม่ได้ไปจดทะเบียนหย่าต่อนายทะเบียน เมื่อวิเคราะห์เปรียบเทียบกับกฎหมายของต่างประเทศแล้ว พบว่าการหย่าโดยความยินยอมของกฎหมายต่างประเทศนั้น มีความชัดเจนในเรื่องการหย่าโดยความยินยอม เนื่องจากการหย่าโดยความยินยอมตามกฎหมายต่างประเทศต้องดำเนินการผ่านกระบวนการทางศาลเท่านั้น จึงมีผลชัดเจนนับแต่วันที่ศาลมีคำพิพากษาให้หย่า ดังนั้นเพื่อไม่ให้เกิดปัญหาในเรื่องผลของการหย่าโดยความยินยอม กฎหมายครอบครัวของประเทศไทยจึงควรมีการบัญญัติเพิ่มเติมในเรื่องการหย่าโดยความยินยอมของคู่สมรสที่สมรสกันตามกฎหมายลักษณะผัวเมีย หรือการสมรสตามแบบของกฎหมายต่างประเทศ ไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ เพื่อให้เกิดความชัดเจนในการบังคับใช้กฎหมายต่อไป

คำสำคัญ: ปัญหา, กฎหมายครอบครัว, ผลการหย่าโดยความยินยอม

Abstract

The purposes of this research to 1. study legal problems regarding the results of divorce by mutual consent under the principles of family law in Thailand, and 2. investigate and give suggestions for the law amendment, regarding the results of divorce by mutual consent in Thailand. The information of this research collected from foreign and domestic family law's document and specialists in the area of family law, such as code of law,

thesis, article and the Supreme Court's judgment. The information was analyzed from the comparison of foreign law and domestic law. The research found that the divorce by mutual consent in Thailand can be effective only registered spouse under the Civil and Commercial Code. The divorce process by mutual consent must be made in writing and certified with the signature of at least two witnesses, and it must be registered with the relevant authorities or a registrar. The Civil and Commercial Code is not effective for a spouse who is unregistered marriage or marriage under foreign law. The type of marriage does not have to sign a divorce certificate publicly before the registrar. The spouse makes a divorce letter, and it must be made in writing and certified with the signature of at least two witnesses. The divorce letter must be kept by both sides to finish the process. The divorce by mutual consent of the spouse may affect interested parties. The interested parties do not have a chance to recognize marriage termination of the spouse because the divorce process does not have a registrar or relevant authorities. The comparison between the foreign law and Thai law regarding divorce by mutual consent, the foreign law operates with clear procedure on divorce by mutual consent. The process of foreign law must operate under the Court's procedure, and the marriage termination will be obviously effective on the date of judgement by the Court. As a result, to handle with the problems from results of the divorce, Thai family Law should consider the amendment to the Civil and Commercial Code on divorce by mutual consent of a spouse who is registered and unregistered marriage, in order to have obviousness on the law enforcement relating to the divorce in Thailand further.

Keywords: Problems, Family Law, Results of Divorce by Mutual Consent

บทนำ

ในประเทศไทย สถาบันครอบครัวถือเป็นสถาบันหลักของคนในสังคม ซึ่งมีความเป็นมายาวนานตั้งแต่รุ่นบรรพบุรุษจนถึงปัจจุบัน โดยเริ่มต้นจากการสมรสของชายหญิงที่มีใจสมัครรักใคร่ตกลงที่จะให้ชีวิตคู่ร่วมกันไปตลอดชีวิต แต่เดิมครอบครัวของคนไทย มีลักษณะแบบพ่อปกครองลูก กล่าวคือ ฝ่ายสามีจะเป็นหัวหน้าครอบครัว มีหน้าที่ประกอบอาชีพหาเลี้ยงครอบครัว ส่วนฝ่ายภริยานั้นก็มีหน้าที่ในการดูแลบ้านเรือน เพื่อแบ่งเบาภาระของสามี แต่เมื่อเวลาเปลี่ยนแปลงไป สังคมไทยได้ก้าวเข้าสู่สังคมแห่งการแข่งขันมากขึ้น ไม่ใช่แค่เพียงฝ่ายสามีเท่านั้นที่ต้องประกอบอาชีพหาเลี้ยงครอบครัว ฝ่ายภริยาก็ต้องประกอบอาชีพช่วยกันหาเลี้ยงครอบครัวด้วยเช่นกัน ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ภายในครอบครัวมีการพบปะพูดคุยกันน้อยลงจึงเกิดช่องว่างภายในครอบครัวขึ้น (รัชฎา เอกบุตร, 2561) นำมาสู่ปัญหาการหย่าร้างที่เพิ่มมากขึ้นในสังคมไทย การหย่าร้างในประเทศไทยนั้น แต่เดิมได้ใช้กฎหมายครอบครัวอยู่หลายฉบับ และเป็นกฎหมายที่ยึดถือตามแบบประเพณีที่ปฏิบัติสืบต่อกันมา รวมถึงกฎหมายลักษณะผัวเมีย ที่ได้มีการใช้บังคับก่อนการประกาศใช้ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ พ.ศ.2478 ซึ่งการประกาศใช้ประมวลกฎหมายนี้ ได้มีพระราชบัญญัติให้ใช้บทบัญญัติบรรพ 5 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ พ.ศ. 2477 มาตรา 4 (1) ซึ่งบัญญัติว่า “บทบัญญัติแห่งบรรพนี้ไม่กระทบกระเทือนถึง (1) การสมรส ซึ่งได้มีอยู่ก่อนวันใช้ประมวลกฎหมายบรรพนี้ และทั้งสัมพันธ์ในครอบครัว อันเกิดแต่การสมรสนั้น ๆ...” ซึ่งการสมรสกันตามกฎหมายลักษณะผัวเมียนั้น ไม่ต้องไปจดทะเบียนสมรสต่อนายทะเบียน เพียงชายหญิงอยู่ด้วยกันฉันสามีภริยาก็ถือเป็นการสมรสโดยสมบูรณ์แล้ว

ปัจจุบัน ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ได้มีการปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติเกี่ยวกับกฎหมายครอบครัวไว้หลายครั้งด้วยกัน และได้มีการบัญญัติถึงแบบการหย่าโดยความยินยอมไว้ในมาตรา 1514 โดยกำหนดว่า การหย่าโดยความยินยอมต้องทำ

เป็นหนังสือลงลายมือชื่อพยานอย่างน้อยสองคน (พิชญ์พันธ์ เศรษฐบุตร, 2525) และมาตรา 1515 กำหนดว่า คู่สมรสที่จดทะเบียนสมรสตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ การหย่าโดยความยินยอมนั้น จะสมบูรณ์เมื่อได้จดทะเบียนหย่าต่อนายทะเบียนแล้วเท่านั้น ส่วนกฎหมายลักษณะฟัวเมีย ก็ได้มีการบัญญัติไว้ในบทที่ 65 โดยมีหลักว่า คู่สมรสที่หย่าโดยความยินยอม ให้ทำเป็นหนังสือหย่า ลงลายมือชื่อพยานอย่างน้อยสองคน และส่งมอบให้แก่กัน ต่อหน้าผู้หลักผู้ใหญ่ที่นับถือ ให้ถือว่าคู่สมรสทั้งสองฝ่ายสิ้นสุดความเป็นสามีภริยากันแล้ว ส่วนการสมรสตามแบบกฎหมายต่างประเทศ ก็ได้มีบทบัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติจดทะเบียนครอบครัว พ.ศ.2478 มาตรา 17 ได้วางหลักว่า การใด ๆ อันเกี่ยวกับฐานะแห่งครอบครัวที่ได้ทำขึ้นในต่างประเทศตามแบบซึ่งกฎหมายแห่งประเทศที่ทำขึ้นนั้นบัญญัติไว้ ผู้มีส่วนได้เสียจะขอให้บันทึกในประเทศสยามก็ได้ (มาตาลักษณ์ ออรุ่งโรจน์ และคณะ, 2557) แต่ต้องยื่นเอกสารอันเป็นหลักฐานแห่งการนั้นโดยมีคำรับรองถูกต้องพร้อมกับคำแปลภาษาไทย กล่าวคือ คู่สมรสที่สมรสกันตามแบบของกฎหมายต่างประเทศ หากมีความประสงค์หย่ากันโดยความยินยอม ก็สามารถทำได้โดยทำเป็นหนังสือหย่า มีพยานลงลายมือชื่ออย่างน้อยสองคน และยื่นให้แก่กัน หรือหากมีความประสงค์ที่จะจดทะเบียนการหย่านั้นไว้ ก็ให้ยื่นคำร้องขอจดทะเบียนการหย่าต่อนายทะเบียน เพื่อให้นายทะเบียนจดทะเบียนการหย่าไว้ในทะเบียน เมื่อพบบัญญัติในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ไม่ได้กล่าวถึงการหย่าโดยความยินยอมของคู่สมรสตามกฎหมายลักษณะฟัวเมีย และการสมรสตามแบบกฎหมายต่างประเทศ ว่าต้องไปจดทะเบียนหย่าต่อนายทะเบียนด้วย จึงอาจนำไปสู่ประเด็นปัญหาว่า คู่สมรสดังกล่าวสิ้นสุดสถานะความเป็นสามีภริยากันแล้วหรือไม่เมื่อใด ซึ่งประเด็นนี้บุคคลภายนอกหรือผู้มีส่วนได้เสียไม่อาจทราบได้หากคู่สมรสไม่ได้บอกกล่าวแก่บุคคลภายนอกหรือผู้มีส่วนได้เสีย อาจเป็นเหตุให้บุคคลภายนอกหรือผู้มีส่วนได้เสีย เข้าใจผิดและเข้าทำนิติกรรมโดยสำคัญผิดคิดว่าคู่สมรสนั้นยังคงมีสถานะสมรสอยู่ เนื่องจากไม่ได้ไปจดทะเบียนหย่าต่อนายทะเบียน ซึ่งถือว่าเป็นการประกาศให้บุคคลภายนอกได้ทราบถึงความสิ้นสุดของการเป็นสามีภริยาของคู่สมรสนั่นเอง

ดังนั้น จากประเด็นปัญหาที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยขอนำความรู้ ความสามารถจากการศึกษาวิจัยด้านกฎหมายครอบครัว และผู้วิจัยเห็นว่าอาจเป็นประโยชน์ต่อสังคมและประชาชนทั่วไป ซึ่งในการวิจัยในข้อหว่าเรื่องปัญหากฎหมายเกี่ยวกับผลของการหย่าโดยความยินยอม ก็เพื่อศึกษาวิเคราะห์และเปรียบเทียบปัญหากฎหมายเกี่ยวกับผลของการหย่าโดยความยินยอม ทั้งกฎหมายของประเทศไทยและกฎหมายของต่างประเทศ ตลอดจนศึกษาหาข้อเสนอแนะหรือข้อปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายเกี่ยวกับผลของการหย่าโดยความยินยอม ให้มีความชัดเจนและเป็นไปตามเจตนารมณ์ของกฎหมายยิ่งขึ้นต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาปัญหาเกี่ยวกับผลของการหย่าโดยความยินยอม ตามกฎหมายครอบครัวของประเทศไทย
2. เพื่อศึกษาหาข้อเสนอแนะและข้อปรับปรุงและแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายเกี่ยวกับผลของการหย่าโดยความยินยอมของประเทศไทย เพื่อนำมาปรับใช้บังคับกับกฎหมายของครอบครัวของประเทศไทย

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) โดยศึกษาตามกรอบแนวคิดการวิจัยที่ได้ตั้งไว้ โดยใช้เครื่องมือในการรวบรวมข้อมูล ได้แก่ เครื่องบันทึกเสียง เพื่อบันทึกข้อมูลในการพูดคุยและสัมภาษณ์เชิงลึก หรือการสนทนา รวมถึงการเก็บข้อมูลจากการศึกษาจากเอกสารด้านกฎหมายของประเทศไทยและของต่างประเทศ ที่เกี่ยวกับผลของการหย่าโดยความยินยอม และวิเคราะห์เปรียบเทียบเพื่อหาข้อเสนอแนะและข้อปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับผลของการหย่าโดยความยินยอมตามกฎหมายของประเทศไทย การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ทำการเก็บรวบรวมแบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) จากผู้เชี่ยวชาญและผู้มีความรู้ความเข้าใจในด้านกฎหมายครอบครัวทั้งของประเทศไทยและของกฎหมายต่างประเทศ และข้อมูลจากเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง (Document Research) เช่น ประมวลกฎหมาย วิทยานิพนธ์ สารนิพนธ์

บทความ คำพิพากษาศาลฎีกา รายงานการวิจัย รวมถึงเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายครอบครัวของประเทศไทย การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และจากข้อมูลเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายครอบครัวของประเทศไทยและของต่างประเทศ นำมาวิเคราะห์และเปรียบเทียบในเชิงเนื้อหา (Content Analysis)

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่องปัญหาเกี่ยวกับผลของการหย่าโดยความยินยอม ตามกฎหมายครอบครัวของประเทศไทย ผู้วิจัยสามารถจำแนกผลการวิจัยได้ ดังนี้

1. เพื่อศึกษาปัญหาเกี่ยวกับผลของการหย่าโดยความยินยอม ตามกฎหมายครอบครัวของประเทศไทย

ผลการวิจัยพบว่า

1.1 ปัญหาเกี่ยวกับความสิ้นสุดของสถานะความเป็นสามีภริยา ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1531 กฎหมายลักษณะผัวเมีย และการสมรสตามแบบของกฎหมายต่างประเทศ ผลการวิจัยพบว่า ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1531 ได้วางหลักว่า การหย่าโดยความยินยอม ให้มีผลนับแต่เวลาที่มีการจดทะเบียนหย่าต่อนายทะเบียน แต่ไม่ได้บัญญัติถึงคู่สมรสตามกฎหมายลักษณะผัวเมีย และการสมรสตามแบบของกฎหมายต่างประเทศ ในส่วนของคู่สมรสตามกฎหมายลักษณะผัวเมีย เมื่อคู่สมรสได้ทำหนังสือหย่า และส่งมอบหนังสือหย่าให้แก่กันแล้ว ย่อมมีผลทำให้การสมรสสิ้นสุดลงนับแต่ขณะทำหนังสือหย่า เนื่องจากการสมรสตามกฎหมายลักษณะผัวเมียไม่มีการจดทะเบียนสมรส ส่วนการหย่าโดยความยินยอมของคู่สมรสที่สมรสตามแบบของกฎหมายต่างประเทศ มีผลให้การสมรสสิ้นสุดลงนับแต่ขณะทำหนังสือหย่ากัน ที่เป็นเช่นนี้ เนื่องจากมาตรา 1531 วรรคแรก ใช้บังคับกับการสมรสที่คู่สมรสได้จดทะเบียนสมรสตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์เท่านั้น ส่วนกฎหมายของต่างประเทศนั้น ไม่ว่าจะเป็นประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายแบบจารีตประเพณี (Common Law) อย่างเช่น ประเทศอังกฤษ หรือสาธารณรัฐสิงคโปร์ หรือประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายแบบประมวลกฎหมาย (Civil Law) อย่างเช่น สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี ล้วนแต่บัญญัติให้สถานะความเป็นสามีภริยากันสิ้นสุดในวันที่ศาลมีคำพิพากษาให้หย่า

1.2 ปัญหาเกี่ยวกับการแบ่งทรัพย์สินของสามีภริยาภายหลังการหย่าโดยความยินยอม ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1532 วรรคแรก กฎหมายลักษณะผัวเมีย และการสมรสตามแบบของกฎหมายต่างประเทศ ผลการวิจัยพบว่า ภายหลังการหย่าโดยความยินยอม คู่สมรสที่จดทะเบียนสมรสตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ หากได้มีการตกลงเรื่องทรัพย์สินไว้ในหนังสือหย่า ก็ให้เป็นไปตามข้อตกลงนั้น แต่หากไม่ได้ตกลงกันไว้ ให้แบ่งทรัพย์สินเท่าที่มีอยู่ในเวลาจดทะเบียนหย่า ซึ่งบทบัญญัติกฎหมายของประเทศไทยในเรื่องนี้ แตกต่างกับกฎหมายของต่างประเทศ เช่น กฎหมายของสาธารณรัฐฝรั่งเศส ได้กำหนดให้แบ่งทรัพย์สินเท่าที่มีอยู่ในวันจดทะเบียนหย่า ส่วนกฎหมายของสาธารณรัฐสิงคโปร์ และกฎหมายของสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี บัญญัติคล้ายคลึงกัน คือ ให้แบ่งทรัพย์สินเท่าที่มีอยู่ในวันมีคำพิพากษาให้หย่า ส่วนกฎหมายของประเทศไทยนั้น บัญญัติแตกต่างออกไปโดยสิ้นเชิง คือ ก่อนศาลพิพากษาให้หย่า ศาลจะให้ทำข้อตกลงในเรื่องทรัพย์สินก่อน เพื่อไม่ให้มีปัญหาเรื่องการจัดการทรัพย์สินภายหลังการหย่า

1.3 ปัญหาต่อบุคคลภายนอก กรณีการหย่าโดยความยินยอมของสามีภริยาตามกฎหมายลักษณะผัวเมีย และการสมรสตามแบบของกฎหมายต่างประเทศ ผลการวิจัยพบว่า เมื่อการสมรสนั้นได้สิ้นสุดลงโดยการหย่าโดยความยินยอมแล้ว คู่หย่าไม่มีความสัมพันธ์กันในฐานะสามีภริยาอีกต่อไป แต่บุคคลภายนอกที่ดำเนินการด้วยนั้นไม่อาจทราบได้ว่าคู่หย่านั้นมีการหย่าร้างกันแล้วหรือไม่เมื่อใด และยังคงเข้าใจผิดว่าทั้งสองฝ่าย ยังคงมีสถานะความเป็นสามีภริยากันอยู่ จึงเข้าทำนิติกรรมกับคู่หย่าไปโดยสุจริต ซึ่งในกฎหมายของประเทศไทยได้บัญญัติคุ้มครองบุคคลภายนอกที่กระทำการโดยสุจริต โดยในประมวลกฎหมายแพ่งและ

พาณิชย์ มาตรา 1531 วรรคสอง มีหลักว่า เมื่อการสมรสสิ้นสุดลงเพราะการหย่าตามแบบในประมวลกฎหมายนี้ จะอ้างให้เป็นเหตุเสื่อมสิทธิของบุคคลภายนอกที่กระทำการโดยสุจริตไม่ได้ เว้นแต่ได้มีการจดทะเบียนการหย่าต่อนายทะเบียนไว้แล้ว

ซึ่งในประเด็นนี้การใช้สิทธิต่อบุคคลภายนอก หากเกิดคดีความฟ้องร้องกับบุคคลภายนอกคู่หย่าจะใช้เป็นเหตุให้บุคคลภายนอกนั้นเสื่อมสิทธิไม่ได้ เว้นแต่คู่หย่านั้นได้มีการจดทะเบียนการหย่าต่อนายทะเบียนไว้แล้ว ซึ่งตามกฎหมายของประเทศไทยและสาธารณรัฐฝรั่งเศส จะมีความคล้ายคลึงกัน คือ การหย่าที่ใช้อ้างให้เป็นเหตุให้เสื่อมสิทธิของบุคคลภายนอกนั้น จะทำได้ก็ต่อเมื่อได้จดทะเบียนการหย่าต่อนายทะเบียนแล้ว หรือได้รับการรับรองจากผู้จัดทำนิติกรรมสัญญาแล้วตามกฎหมายของสาธารณรัฐฝรั่งเศส ส่วนประเทศอังกฤษ สาธารณรัฐสิงคโปร์ และสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี การใช้สิทธิต่อบุคคลภายนอกจะกระทำได้เมื่อมีศาลคำพิพากษาให้หย่าแล้วเท่านั้น

2. เพื่อศึกษาหาข้อเสนอแนะและข้อปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติกฎหมายเกี่ยวกับผลของการหย่าโดยความยินยอมตามกฎหมายครอบครัวของประเทศไทย

ผลการวิจัยพบว่า

2.1 ควรมีการแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติการจดทะเบียนครอบครัว พ.ศ.2478 มาตรา 17 “ถ้าการใด ๆ อันเกี่ยวกับฐานะแห่งครอบครัวได้ทำขึ้นในต่างประเทศตามแบบซึ่งกฎหมายแห่งประเทศที่ทำขึ้นนั้นบัญญัติไว้ ผู้มีส่วนได้เสียจะขอให้บันทึกในประเทศสยามก็ได้ แต่ต้องยื่นเอกสารอันเป็นหลักฐานแห่งการนั้นโดยมีคำรับรองถูกต้องพร้อมกับคำแปลภาษาไทย ซึ่งฝ่ายนั้นต้องเป็นผู้ออกค่าใช้จ่าย ถ้าการดังกล่าวแล้วได้ทำขึ้นในต่างประเทศตามแบบซึ่งกฎหมายสยามบัญญัติไว้ ให้เจ้าพนักงานทูตหรือกงสุลสยามส่งสำเนาทะเบียน หรือบันทึกซึ่งได้รับรองถูกต้องแล้วไปยังกระทรวงการต่างประเทศเพื่อส่งต่อไปยังกระทรวงมหาดไทย” และมาตรา 24 “ถ้าสามีซึ่งได้ทำการสมรสกันโดยสมบูรณ์ก่อนวันใช้ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ร้องขอให้บันทึกฐานะของภริยาตามมาตรา 5 แห่งพระราชบัญญัติให้ใช้บทบัญญัติบรรพ 5 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ พ.ศ.2477 ให้นายทะเบียนบันทึกไว้ในทะเบียน

2.2 ควรมีการแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1531 “การสมรสที่จดทะเบียนตามกฎหมายนั้น การหย่าโดย ความยินยอมของคู่สมรสทั้งสองฝ่ายมีผลนับแต่เวลาจดทะเบียนการหย่าเป็นต้นไป การหย่าโดยคำพิพากษามีผลแต่เวลาที่คำพิพากษาถึงที่สุด แต่จะอ้างเป็น เหตุเสื่อมสิทธิของบุคคลภายนอกผู้ทำการโดยสุจริตไม่ได้ เว้นแต่จะได้จดทะเบียนการหย่าแล้ว” และมาตรา 1532 “เมื่อหย่ากันแล้วให้จัดการแบ่งทรัพย์สินของสามีภริยา แต่ในระหว่างสามีภริยา (ก) ถ้าเป็นการหย่ากันโดยความยินยอมของทั้งสองฝ่าย ให้จัดการแบ่ง ทรัพย์สินของสามีภริยาตามที่มีอยู่ในเวลาจดทะเบียนการหย่า (ข) ถ้าเป็นการหย่าโดยคำพิพากษาของศาล คำพิพากษานั้นทั้งฉบับ ทรัพย์สินระหว่างสามีภริยานั้น มีผลย้อนหลังไปถึงวันฟ้องหย่า”

สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่องปัญหาเกี่ยวกับผลของการหย่าโดยความยินยอมของกฎหมายครอบครัวของประเทศไทย ผู้วิจัยสามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

1. เพื่อศึกษาปัญหาเกี่ยวกับผลของการหย่าโดยความยินยอม ตามกฎหมายครอบครัวของประเทศไทย พบว่า 1) ปัญหาเกี่ยวกับความสิ้นสุดของสถานะความเป็นสามีภริยา ซึ่งตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1531 ได้วางหลักว่า การหย่าโดยความยินยอมมีผลนับแต่เวลาที่มีการจดทะเบียนหย่าต่อนายทะเบียน ส่วนการสมรสตามกฎหมายลักษณะพัวเมีย และการสมรสตามแบบของกฎหมายต่างประเทศ จะไม่มีการจดทะเบียนสมรส ฉะนั้น เมื่อคู่สมรสที่ประสงค์หย่าโดยความยินยอม ก็ไม่ต้องไปจดทะเบียนหย่าต่อนายทะเบียน แต่ต้องหนังสือหย่า ลงลายมือชื่อพยานอย่างน้อยสองคน และส่งมอบหนังสือหย่าให้แก่กัน กฎหมายก็ให้ถือว่าคู่สมรสสิ้นสุดความเป็นสามีภริยากันแล้ว นับแต่ขณะทำหนังสือหย่ากัน เนื่องจากประมวลกฎหมายแพ่งและ

พาณิชย์ มาตรา 1531 วรรคแรก ใช้บังคับกับการสมรสที่ได้จดทะเบียนสมรสตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์เท่านั้น 2) ปัญหาเกี่ยวกับการแบ่งทรัพย์สินของสามีภริยา ภายหลังการหย่าโดยความยินยอม ซึ่งตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1532 วรรคแรก ได้วางหลักว่า การหย่าโดยความยินยอมให้จัดการแบ่งทรัพย์สินของคู่สมรสเท่าที่มีอยู่ในเวลาจดทะเบียนหย่า ซึ่งในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1532 วรรคแรกนี้ ไม่ได้บัญญัติถึงคู่สมรสตามกฎหมายลักษณะฟัวเมีย และการสมรสตามแบบของกฎหมายต่างประเทศ ที่ต้องแบ่งทรัพย์สินเท่าที่มีอยู่ในเวลาที่ทำหนังสือหย่ากัน อาจนำไปสู่ปัญหาเรื่องเวลาที่คู่สมรสทำการหย่าว่าแท้ที่จริงแล้วได้ทำการหย่าในเวลาใด 3) ปัญหาต่อบุคคลภายนอก กรณีการหย่าโดยความยินยอมของคู่สมรสตามกฎหมายลักษณะฟัวเมีย หรือการสมรสตามแบบของกฎหมายต่างประเทศ ซึ่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1531 ได้วางหลักว่า การหย่าโดยความยินยอม จะมีผลนับแต่เวลาที่มีการจดทะเบียนหย่าต่อนายทะเบียน ส่วนการสมรสตามกฎหมายลักษณะฟัวเมีย และการสมรสตามแบบของกฎหมายต่างประเทศ เมื่อคู่สมรสได้ทำหนังสือหย่าให้กันแล้ว ก็มีผลทำให้การสมรสสิ้นสุดลงนับแต่ขณะทำหนังสือหย่า ซึ่งเมื่อไม่มีการไปจดทะเบียนต่อนายทะเบียนแล้ว บุคคลภายนอกไม่อาจทราบได้ว่าคู่สมรสตามกฎหมายลักษณะฟัวเมีย และคู่สมรสที่สมรสตามแบบของกฎหมายต่างประเทศ ได้ทำการหย่าในเวลาใด และอาจตกลงเข้าทำนิติกรรมโดยที่ไม่ทราบว่าคู่สมรสสิ้นสุดความเป็นสามีภริยากันแล้ว

2. เพื่อศึกษาหาข้อเสนอแนะและข้อปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติกฎหมายเกี่ยวกับผลของการหย่าโดยความยินยอมตามกฎหมายครอบครัวของประเทศไทย พบว่า 1) ควรมีการแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติการจดทะเบียนครอบครัว พ.ศ. 2478 มาตรา 17 โดยให้แก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติ ได้แก่ “ถ้าการใด ๆ อันเกี่ยวกับฐานะแห่งครอบครัวได้ทำขึ้นในต่างประเทศตามแบบซึ่งกฎหมายแห่งประเทศที่ทำขึ้นนั้นบัญญัติไว้ ผู้มีส่วนได้เสียจะขอให้บันทึกในประเทศสยามก็ได้ แต่ต้องยื่นเอกสารอันเป็นหลักฐานแห่งการนั้นโดยมีคำรับรองถูกต้องพร้อมกับคำแปลภาษาไทย ซึ่งฝ่ายนั้นต้องเป็นผู้ออกค่าใช้จ่าย สำหรับการหย่าโดยความยินยอมของคู่สมรสที่ทำขึ้นตามแบบซึ่งกฎหมายแห่งประเทศที่ทำขึ้นนั้นบัญญัติไว้ คู่สมรสต้องร้องขอให้นายทะเบียนบันทึกการหย่าไว้ในทะเบียนในประเทศสยามด้วย และยื่นเอกสารอันเป็นหลักฐานแห่งการนั้นโดยมีคำรับรองถูกต้องพร้อมกับคำแปลภาษาไทย ซึ่งฝ่ายนั้นต้องเป็นผู้ออกค่าใช้จ่าย ถ้าการดังกล่าวแล้วได้ทำขึ้นในต่างประเทศตามแบบซึ่งกฎหมายสยามบัญญัติไว้ ให้เจ้าพนักงานทูตหรือกงสุลสยามส่งสำเนาทะเบียน หรือบันทึกซึ่งได้รับรองถูกต้องแล้วไปยังกระทรวงการต่างประเทศเพื่อส่งต่อไปยังกระทรวงมหาดไทย” ซึ่งทำให้คู่สมรสที่สมรสตามแบบของกฎหมายต่างประเทศ จะต้องร้องขอให้นายทะเบียนจดบันทึกการหย่าของตนไว้ในทะเบียนด้วย โดยที่ไม่ต้องไปจดทะเบียนสมรสตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ก่อน และเมื่อนายทะเบียนได้จดบันทึกการหย่าไว้ในทะเบียนแล้ว บุคคลภายนอกหรือผู้มีส่วนได้เสีย สามารถทราบหรือถือว่าได้ทราบถึงการหย่าของคู่สมรสตามแบบของกฎหมายต่างประเทศนี้ได้ 2) ควรมีการแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติการจดทะเบียนครอบครัว พ.ศ. 2478 มาตรา 24 โดยให้แก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติ ดังนี้ “ถ้าคู่สมรสซึ่งได้ทำการสมรสกันโดยสมบูรณ์ก่อนวันใช้ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ร้องขอให้บันทึกฐานะของภริยาตามมาตรา 5 แห่งพระราชบัญญัติให้ใช้บทบัญญัติบรรพ 5 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ พ.ศ. 2477 หรือร้องขอให้มีการจดบันทึกการหย่าโดยความยินยอม ให้นายทะเบียนบันทึกไว้ในทะเบียน” ซึ่งทำให้คู่สมรสที่สมรสกันตามกฎหมายลักษณะฟัวเมีย ต้องร้องขอให้นายทะเบียนจดบันทึกการหย่าของตนลงในทะเบียนด้วย โดยที่ไม่ต้องไปจดทะเบียนสมรสตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ก่อน และเมื่อนายทะเบียนได้จดบันทึกการหย่าไว้ในทะเบียนแล้ว บุคคลภายนอกหรือผู้มีส่วนได้เสีย ก็สามารถทราบหรือถือว่าได้ทราบถึงการหย่าของคู่สมรสตามกฎหมายลักษณะฟัวเมียนี้ได้ 3) ควรมีการแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1531 โดยให้แก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติ ดังนี้ “การสมรสที่จดทะเบียนตามกฎหมายนั้น การหย่าโดยความยินยอมของคู่สมรสทั้งสองฝ่ายมีผลนับแต่เวลาจดทะเบียนการหย่าเป็นต้นไป สำหรับคู่สมรสตามกฎหมายลักษณะฟัวเมีย หรือการสมรสตามแบบของกฎหมายต่างประเทศ การหย่าโดยความยินยอมของคู่สมรสทั้งสองฝ่ายมีผลนับแต่เวลานายทะเบียนได้จดบันทึกการหย่าไว้ในทะเบียน การหย่าโดยความยินยอมของคู่สมรสตามกฎหมายลักษณะฟัว

เมีย หรือการสมรสตามแบบของกฎหมายต่างประเทศ จะอ้างเป็นเหตุเสื่อมสิทธิของบุคคลภายนอกผู้ทำการโดยสุจริตไม่ได้ เว้นแต่จะได้จดทะเบียนการหย่าต่อนายทะเบียนนั้นแล้ว การหย่าโดยคำพิพากษามีผลแต่เวลาที่คำพิพากษาถึงที่สุด แต่จะอ้างเป็นเหตุเสื่อมสิทธิของบุคคลภายนอกผู้ทำการโดยสุจริตไม่ได้ เว้นแต่จะได้จดทะเบียนการหย่านั้นแล้ว” 4) ควรมีการแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1532 โดยให้แก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติ ดังนี้ว่า “เมื่อหย่ากันแล้วให้จัดการแบ่งทรัพย์สินของสามีภริยาแต่ในระหว่างสามีภริยา (ก) ถ้าเป็นการหย่าโดยความยินยอมของทั้งสองฝ่าย ให้จัดการแบ่งทรัพย์สินของสามีภริยาตามที่มีอยู่ในเวลาจดทะเบียนการหย่า สำหรับคู่สมรสตามกฎหมายลักษณะผัวเมีย หรือการสมรสตามแบบของกฎหมายต่างประเทศ ให้จัดการแบ่งทรัพย์สินของคู่สมรสเท่าที่มีอยู่ในเวลาจดทะเบียนการหย่าต่อนายทะเบียน (ข) ถ้าเป็นการหย่าโดยคำพิพากษาของศาล คำพิพากษาส่งที่บังคับทรัพย์สินระหว่างสามีภริยานั้น มีผลย้อนหลังไปถึงวันฟ้องหย่า”

อภิปรายผล

การวิจัยเรื่องปัญหาเกี่ยวกับผลของการหย่าโดยความยินยอมตามกฎหมายครอบครัวของประเทศไทย ผู้วิจัยสามารถอภิปรายผลได้ ดังนี้

1. ปัญหาเกี่ยวกับความสิ้นสุดของสถานะความเป็นสามีภริยา ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1531
2. ปัญหาเกี่ยวกับการแบ่งทรัพย์สินของสามีภริยาภายหลังการหย่าโดยความยินยอม ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1532 บรรทัดแรก
3. ปัญหาต่อบุคคลภายนอกกรณีการหย่าโดยความยินยอมของคู่สมรสตามกฎหมายลักษณะผัวเมีย หรือการสมรสตามแบบของกฎหมายต่างประเทศ ซึ่งปัญหาทั้ง 3 ข้อนี้ ยังไม่มีบทบัญญัติชัดเจนไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ที่บังคับใช้อยู่ในปัจจุบัน ซึ่งจากการนำมาศึกษาเปรียบเทียบกับกฎหมายต่างประเทศแล้ว พบว่า ในกฎหมายต่างประเทศนั้นจะมีบทบัญญัติชัดเจนในเรื่องความสิ้นสุดของความเป็นสามีภริยา เนื่องจากการหย่าของกฎหมายต่างประเทศนั้นต้องดำเนินการผ่านกระบวนการทางศาลเท่านั้น ซึ่งแตกต่างจากกฎหมายของประเทศไทย ซึ่งถ้าเป็นการหย่าโดยความยินยอมของคู่สมรสตามกฎหมายลักษณะผัวเมีย และการสมรสตามแบบของกฎหมายต่างประเทศ จะไม่มีบทบัญญัติเกี่ยวกับความสิ้นสุดความเป็นสามีภริยาไว้โดยชัดเจนในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ แต่จะพบว่ามีการบัญญัติไว้ในเกี่ยวกับเวลาที่สิ้นสุดของสถานะความเป็นสามีภริยาไว้ในพระราชบัญญัติจดทะเบียนครอบครัว พ.ศ. 2478 ซึ่งยังมีความไม่ชัดเจนมากนัก เนื่องจากในทางปฏิบัติคู่สมรสที่สมรสตามกฎหมายลักษณะผัวเมีย หรือการสมรสตามแบบของกฎหมายต่างประเทศ จะมีลักษณะที่คู่สมรสได้เลือกที่จะกระทำหรือไม่กระทำก็ได้ กล่าวคือ ในมาตรา 17 แห่งพระราชบัญญัติจดทะเบียนครอบครัว พ.ศ. 2478 ที่ให้คู่สมรสตามแบบของกฎหมายต่างประเทศ เลือกที่จะไปจดทะเบียนการหย่าโดยความยินยอมต่อนายทะเบียนหรือไม่ก็ได้ หรือตามมาตรา 24 ที่ให้ฝ่ายสามีของคู่สมรสที่สมรสตามกฎหมายลักษณะผัวเมีย เลือกที่จะร้องขอให้นายทะเบียนจดทะเบียนที่สถานะความเป็นภริยาของตนไว้ในทะเบียนก็ได้ แต่ไม่ได้บัญญัติให้ชัดเจนว่าคู่สมรสตามกฎหมายลักษณะผัวเมีย และการสมรสตามแบบของกฎหมายต่างประเทศ หากได้ทำการหย่าโดยความยินยอมแล้ว ต้องไปจดทะเบียนการหย่าต่อนายทะเบียนด้วย ซึ่งในความเป็นจริงแล้วนั้น หากคู่สมรสตามกฎหมายลักษณะผัวเมีย และคู่สมรสที่สมรสตามแบบของกฎหมายต่างประเทศ ได้ทำการหย่าโดยความยินยอมแล้ว บุคคลภายนอกหรือผู้มีส่วนได้เสียไม่อาจทราบถึงการหย่านั้น และเข้าทำนิติกรรมโดยสำคัญผิดในความสัมพันธ์ของคู่สมรสนั้น โดยคิดว่าทั้งคู่ยังคงเป็นสามีภริยากัน จนนำไปสู่ปัญหาในการฟ้องร้องดำเนินคดีกันต่อไป

ดังนั้น จึงควรปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติการจดทะเบียนครอบครัว พ.ศ.2478 มาตรา 17 และมาตรา 24 เพื่อให้สอดคล้องกับบทบัญญัติในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ และเห็นควรปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 1531 และมาตรา 1532 เพื่อให้การบังคับใช้ครอบคลุมไปถึงการสมรสของคู่สมรสตามกฎหมายลักษณะผัวเมีย และ

การสมรสตามแบบของกฎหมายต่างประเทศ เพื่อให้มีความชัดเจนในเรื่องความสัมพันธ์ของสถานะความเป็นสามีภริยากัน และป้องกันการเกิดปัญหาจากความเข้าใจผิดจากบุคคลภายนอกหรือผู้มีส่วนได้เสีย ที่เข้าทำนิติกรรมต่าง ๆ กับคู่หย่ากันด้วย

ข้อเสนอแนะการวิจัย

1. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งนี้

1.1 ความสิ้นสุดของสถานะความเป็นสามีภริยาของคู่สมรสตามกฎหมายลักษณะฉั้วเมีย และการสมรสตามแบบของกฎหมายต่างประเทศ ควรเสนอแนะให้มีการแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติการจดทะเบียนครอบครัว พ.ศ.2478 มาตรา 17 โดยให้แก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติ ดังนี้ “...สำหรับการหย่าโดยความยินยอมของคู่สมรสที่ทำขึ้นตามแบบซึ่งกฎหมายแห่งประเทศที่ทำขึ้นนั้น บัญญัติไว้ คู่สมรสต้องร้องขอให้นายทะเบียนบันทึกการหย่าไว้ในทะเบียนในประเทศสยามด้วย และยื่นเอกสารอันเป็นหลักฐานแห่งการนั้นโดยมีคำรับรองถูกต้องพร้อมกับคำแปลภาษาไทย ซึ่งฝ่ายนั้นต้องเป็นผู้ออกค่าใช้จ่าย...” และมาตรา 24 โดยให้แก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติ ดังนี้ “ถ้าคู่สมรสซึ่งได้ทำการสมรสกันโดยสมบูรณ์ก่อนวันใช้ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ร้องขอให้บันทึกฐานะของภริยาตามมาตรา 5 แห่งพระราชบัญญัติให้ใช้บทบัญญัติบรรพ 5 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ พ.ศ. 2477 หรือร้องขอให้มีการจดทะเบียนการหย่าโดยความยินยอม ให้นายทะเบียนบันทึกไว้ในทะเบียน”

1.2 การแบ่งทรัพย์สินของสามีภริยาภายหลังการหย่าโดยความยินยอม ควรเสนอแนะให้มีการแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 1532 โดยให้แก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติดังนี้ “...สำหรับคู่สมรสที่สมรสตามกฎหมายลักษณะฉั้วเมีย หรือการสมรสตามแบบของกฎหมายต่างประเทศ ให้จัดการแบ่งทรัพย์สินของคู่สมรสเท่าที่มีอยู่ในเวลาจดทะเบียนการหย่าต่อนายทะเบียน...”

1.3 ปัญหาต่อบุคคลภายนอก กรณีการหย่าโดยความยินยอมของคู่สมรสตามกฎหมายลักษณะฉั้วเมีย หรือการสมรสตามแบบของกฎหมายต่างประเทศ ควรเสนอแนะให้มีการแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 1531 โดยให้แก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติ ดังนี้ “...สำหรับคู่สมรสที่สมรสตามกฎหมายลักษณะฉั้วเมีย หรือการสมรสตามแบบของกฎหมายต่างประเทศ การหย่าโดยความยินยอมของคู่สมรสทั้งสองฝ่ายมีผลนับแต่เวลานายทะเบียนได้จดทะเบียนการหย่าไว้ในทะเบียน...การหย่าโดยความยินยอมของคู่สมรสที่สมรสตามกฎหมายลักษณะฉั้วเมีย หรือการสมรสตามแบบของกฎหมายต่างประเทศ จะอ้างเป็นเหตุเสื่อมสิทธิของบุคคลภายนอกผู้ทำการโดยสุจริตไม่ได้ เว้นแต่จะได้จดทะเบียนการหย่าต่อนายทะเบียนนั้นแล้ว...”

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

ในการวิจัยครั้งต่อไป ควรทำการศึกษาวิจัยแบบเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่หลากหลายครอบคลุมประเด็นหรือมีน้ำหนักของผลการวิจัยมากขึ้น

กิตติกรรมประกาศ

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ สำเร็จลุล่วงได้ด้วยดีต้องขอกราบขอบพระคุณท่านครูบาอาจารย์ ผู้เชี่ยวชาญในทางกฎหมาย ครอบครัว นักวิจัย และนักวิชาการที่ได้ถ่ายทอดองค์ความรู้สู่เอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง อาทิ ตำบกฎหมาย บทความ คำพิพากษาศาลฎีกา วิทยานิพนธ์ สารนิพนธ์ รายงานการวิจัย หรือเอกสารอื่นที่เกี่ยวข้อง เพื่อที่ผู้วิจัยได้นำมาเป็นหลักการและเนื้อหาในการวิเคราะห์ สังเคราะห์ผล และเปรียบเทียบ จนทำให้งานวิจัยครั้งนี้ สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี จึงขอกราบขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้

เอกสารอ้างอิง

นายพิชญ์พันธ์ เศรษฐบุตร. (2525). *การหย่า*. (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต). คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์

- มานิตย์ วงศ์เสรี. (2531). *สัญญาหาย่า: วิเคราะห์ลักษณะและขอบเขต*. (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต). คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- มาตาลักษณ์ ออรุ่งโรจน์ และคณะ. (2557). *โครงการวิจัยเพื่อการเพิ่มประสิทธิภาพของศาลเยาวชนและครอบครัวในการพิจารณาคดีฟ้องหย่าและการดูแลบุตร*. รายงานเสนอต่อสถาบันวิจัยและพัฒนาสังคมดี สำนักงานศาลยุติธรรม.
- รัชฎา เอกบุตร. (2561). *ถาม-ตอบ กฎหมายครอบครัว*. (พิมพ์ครั้งที่ 11). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ นิติธรรม
- ประสพสุข บุญเดช (2562). *คำอธิบายกฎหมายครอบครัว*. (พิมพ์ครั้งที่ 24). กรุงเทพฯ: สำนักอบรมศึกษากฎหมาย เนติบัณฑิตยสภา
- สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา. (2478). *พระราชบัญญัติจดทะเบียนครอบครัว พุทธศักราช 2478*. ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 52/หน้า 1329/01 ตุลาคม 2478